

IDENTITATE ȘI ALTERITATE ÎN SPAȚIUL CULTURAL ROMÂNESC

Dr. Ion HIRGHIDUȘ
Universitatea din Petroșani

Rezumat: Identitatea în spațiul culturii rezultă din eternitatea valorilor românești, unele dintre ele având caracter universal. Acest tip de identitate rezistă în timp, dar nu este o identitate absolută. *Alteritatea* în spațiul cultural reprezintă întâlnirea și acceptarea celuilalt. Acest tip de acceptare presupune conștientizarea diferențelor esențiale, dar care pot funcționa împreună. Cultura românească a experimentat acum mult timp identitatea și *alteritatea* ceea ce a condus la îmbunătățirea sa continuă. Acest lucru a fost posibil datorită conviețuirii românilor cu celelalte etnii și datorită relației pe care o avem cu popoarele învecinate. În zilele noastre identitatea și *alteritatea* prezentate în spațiul cultural românesc reprezintă o stare de normalitate, o expresie a libertății de creație.

Cuvinte cheie: identitate, alteritate, cultura română, cultură a memoriei.

Într-un moment în care trecem ca națiune prin transformări istorice fără precedent, o dată cu întreaga Europă, trebuie să ne punem întrebarea ce reprezintă azi România culturală. Totodată, în virtutea unei îndelungi exersări a ideii de universalitate, ne întrebăm dacă drumul spre o casă mai mare, cea a lumii, înseamnă a te rătăci de propria-ți identitate sau a căuta noile căi de a te redescoperi. Cu ce iese România în lume, în întâmpinarea celorlalți, în afară de câțiva mari sportivi și de câteva mituri ale tiraniei? Ei bine, ea a ieșit de mult timp prin câteva exemple de cultură, care ne dau nouă dreptul la o existență la fel de importantă ca și a celorlalte națiuni. A te arăta lumii înseamnă a-ți pregăti propria ta identitate pentru acceptarea alterității. Când spunem

IDENTITE ET ALTERITE DANS L'ESPACE CULTUREL ROUMAIN

PhD Ion Hirghiduș
Université de Petroșani

Abstract: The identity in the space of culture results from the eternity of the Romanian values, some of them having a universal character. Such kind of identity has lasted in time, but it is not an absolute identity. The *alterity* in the cultural space represents the meeting and the acceptance of the other one. Such kind of acceptance presupposes the consciousness of the essential differences, but which can work together. The Romanian culture experienced a long time ago the identity and the *alterity* which led to a continuous improvement of it. This was possible because of the living together of the Romanian and other ethnics and also because of the good relationship which we have with other peoples around us. Nowadays the identity and the *alterity* presented in the Romanian cultural space represent a state of normality, an expression of the liberty for creation.

Mots clés: identité, altérité, la culture roumaine, culture de la mémoire.

Dans un moment où on passe, comme nation, par des transformations historiques sans précédent, à côté de toute l'Europe, on doit nous poser la question qu'est-ce que représente aujourd'hui la Roumanie culturelle. En même temps, en vertu d'un long exercice de l'idée d'universalité, nous nous posons la question si la voie vers une maison plus grande, celle du monde, signifie t'égarer de ta propre identité ou chercher les nouvelles voies de te redécouvrir. A l'accueille des autres, avec quoi sorte au monde la Roumanie, à part quelques grands sportifs et quelques mythes de la tyrannie. Et bien, elle est sortie depuis longtemps par quelques exemples de culture, qui nous confère le droit à une existence aussi importante comme celle des autres nations. Te présenter au monde signifie préparer ta propre identité pour l'acceptation de l'altérité. Quand on dit „ la

„România culturală”, afirmăm deja o identitate, o existență în spațiu și timp. De fapt, traseul afirmării noastre culturale, ca în cazul tuturor culturilor, cunoaște o devenire în cerc: *a arăta propria identitate – a-l accepta pe celălalt, cel diferit de tine – a accede la o identitate mai largă a lumii*. Acest cerc marchează faptul că diferențele culturale, în completitudinea lor, duc la o identitate relativă, cea a lumii. Alteritate ne este decât un moment de trecere spre tine însuși, ca atunci când înoți de pe un mal pe altul al unui râu. Când ești în vârtoarea apelor trebuie să te adaptezi la o lume străină, care nu este încă a ta. Dacă atingi celălalt mal cu bine, și acest lucru depinde de cât de bun înotător ești, vârtoarea apei, ca și vârtoarea lumii, nu-ți mai este străină.

Termenii de „identitate”, „alteritate”, „spațiu cultural” descriu lucruri diferite pentru stări diferite, pe care o națiune le poate avea la un moment istoric dat. Dar nimic nu este pur și simplu întâmplător în relația dintre cei trei termeni, ci un efect al unei deveniri îndelungate și, poate, mult așteptate. Este necesar ca acest șir de stări să creeze consistența unei vieți, întrucât și viața națiunilor, ca și cea a inșilor, este o deschidere în spațiu și timp a unui permanent miracol care este viața înseși.

Ce este spațiul cultural? Dar spațiul cultural românesc? În aparență este ușor de răspuns la aceste întrebări, dar în realitate este nevoie de toate cunoștințele posibile, de la cele istorice până la cele de geografie spirituală. Spațiul cultural ar putea fi definit ca spațiu al umanității, așa cum poate fi acesta înțeles ca un loc al creației umane extrem de diverse. Spațiul cultural românesc poate fi definit ca toposul în care s-au întâlnit, într-un mod fericit, românii cu un mediu geografic aparte, unic, unde a căpătat sens o existență istorică și s-a construit o realitate spirituală bazată pe intuițiile cele mai adânci. Se știe că o preocupare aparte pentru această problemă a avut-o Lucian Blaga în

Roumanie culturelle”, on affirme déjà une identité, une existence dans le temps et dans l'espace. En fait, le trajet de notre affirmation culturelle, comme d'ailleurs pour toutes les cultures, connaît un progrès circulaire: montrer ta propre identité- accepter l'autre, celui qui est différent – accéder à une identité plus large, celle du monde. Ce cercle marque le fait que les différences culturelles, dans leur complexité, portent à une identité relative, celle du monde. L'altérité ne représente qu'un moment de passage vers toi-même, comme alors qu'on nage d'un bord à l'autre d'un fleuve. Quand on est dans le tourbillon des eaux, il doit t'adapter à un monde étranger, qui n'est pas encore le tien. Si on arrive de l'autre côté, et cela dépend de tes qualités de nageur, le tourbillon de l'eau, comme celui du monde, ne t'est plus étrange.

Les termes „identité”, „altérité”, „espace culturel” décrivent des choses différentes pour des états différents, ceux qu'une nation peut avoir dans un certain moment donné. Mais rien n'est purement et simplement survenu dans la relation entre les trois termes, mais il s'agit de l'effet d'un long et, peut être, pour longtemps attendu, devenir. Il est nécessaire que cette chaîne d'état crée la consistance d'une vie, parce que la vie de nations, comme celle des individus, représente une ouverture dans l'espace et le temps vers un permanent miracle représenté par la vie même.

Qu'est-ce que c'est l'espace culturel? Mais l'espace culturel roumain? En apparence c'est facile de répondre à ces questions, mais en réalité on a besoin de toutes les connaissances possibles, depuis celles historiques jusqu'aux celles de géographie spirituelle. L'espace culturel pourrait être défini comme l'espace de l'humanité, ainsi comme celui-ci peut être compris, - un lieu de la création humaine extrêmement diverse. L'espace culturel roumain peut être défini comme les topos où se sont rencontrés, heureusement, les roumains avec un milieu géographique particulier, unique, et où une existence historique a reçu du sens, et s'est transformée dans une réalité spirituelle basée sur les intuitions les plus profondes. On sait que, en ce qui concerne ce

perioada interbelică: „Să numim acest spațiu-matrice, înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu specificele accente ale unui anumit sentiment al destinului: spațiu mioritic” [1]. Acesta are meritul de a fi determinat elementele esențiale pentru o matrice stilistică a culturii române: *doina*, *plaiul*, *dorul*. Ne putem noi azi înfățișa lumii cu aceste elemente care l-au definit pe român de-a lungul veacurilor și cât de mult vom fi noi înțeleși prin ele? Pot cele trei elemente, menționate de Lucian Blaga, să definească identitatea culturală a românilor, într-un moment în care cei mai mulți dintre noi își doresc o nouă existență în lumea Europei? Răspunsul la aceste întrebări nu trebuie legat doar de dorințele noastre întrucât încă nu avem un suficient exercițiu al pluralismului. Se afirmă, în urma unor studii, „că valorile europene (între care sunt citate: pluralismul, drepturile minorităților, egalitate dintre bărbați și femei, libertatea, democrația, toleranța, non-discriminarea, drepturile omului, egalitatea, respectul pentru lege, sprijinul pentru regimuri mai puțin dezvoltate, justiția, demnitatea umană ș.a.) nu sunt totdeauna respectate în România” [2]. Nu știm cât adevăr este în astfel de afirmații, dar ele pun în discuție dacă noi suntem pregătiți să acceptăm ieșirea în lume, adică depășirea propriei identități culturale și acceptarea, fără rezerve, a diferitului. Pentru o astfel de acceptare este necesar să înțelegem cu adevărat propria noastră identitate, așa cum ea s-a remarcat în timp, trecând prin structuri sociale care au evoluat o dată cu modernizarea istoriei. Prin această înțelegere se va întări ceea ce credem că suntem noi cu adevărat. Pot fi remarcate două criterii de determinare a identității, după cum remarcă Derek Parfit, [3] și anume: un criteriu fizic și un criteriu psihologic. Încercăm să găsim similitudini între explicațiile date de acest autor și situația identității culturii române.

Un criteriu fizic al identității culturii române este reprezentat de continuitate

problème, une préoccupation particulière a eu Lucian Blaga pendant la période écoulée entre les deux guerres: "Qu'on nome cet espace matrice, haut et indéfini ondulé, et doué d'accents spécifiques à un certain sentiment du destin: l'espace mioritic" [1]. Celui-ci a le mérite d'avoir déterminé les éléments essentiels pour une matrice stylistique de la culture roumaine: *doina*, *plaiul*, *dorul*. Pouvons-nous, aujourd'hui, nous présenter au monde par ces éléments qui ont défini le roumain au long des siècles, et auquel degré nous serons compris à travers eux ? Les trois éléments, mentionné par Lucian Blaga, sont capables de définir l'identité culturelle des roumains, dans un moment où, la plus parte de nous, souhaite une nouvelle existence en Europe? La réponse à ces questions ne doit pas être lié seulement à nos désirs, parce que nous n'avons encore, un exercice suffisant du pluralisme. Dans quelques études on affirme, „que les valeurs européennes (parmi lesquelles on mentionne: le pluralisme, les droits de minorités, l'égalité entre sexes, la liberté, la démocratie, la tolérance, la non-discrimination, les droits de l'homme, l'égalité, le respect pour la loi, le soutien pour les régimes moins développés, la justice, la dignité humaine, etc.) ne sont pas toujours respectés en Roumanie” [2]. On ne sait pas combien de vérité il y a dans telles affirmations, mais elles mettent en questions le problème si nous sommes préparés à accepter, sans réserves, le différent. Pour une acceptation, il est nécessaire de comprendre vraiment la notre identité réelle, ainsi comme s'est remarquée au long du temps, en passant par des structures sociales qui ont évolué en même temps à la modernisation de l'histoire. Cette entente rendra plus forte notre croyance en ce qui concerne la propre identité, selon Derek Parfit [3], on peut remarquer deux critères de détermination de l'identité: un critère physique et un autre psychologique. Nous essayons de trouver des similitudes entre les explications données par cet auteur et la situation de l'identité culturelle roumaine.

Un critère physique de l'identité culturelle roumaine est représenté par la continuité spatio-temporelle de cette culture,

spațio-temporală a cestei culturi, pe care o putem determina prin reperele stabile date de valori, indiferent că aceste repere sunt cele ale culturii populare sau cele ale culturii majore. Există o identitate a culturii române din punctul de vedere al valorilor care s-au impus și au devenit repere fundamentale. Această identitate trebuie privită sub toate aspectele ontogenezei culturii care presupune o identitate a devenirii ei în timp. Bineînțeles că nu trebuie să avem iluzia unei continuități absolute, întrucât și fenomenul cultural, ca orice fenomen social, se supune acelorași legi ale devenirii. Continuitatea presupune discontinuitatea și ceea ce reprezintă un tot cultural este rezultatul unui îndelung proces. Pentru a înțelege identitatea culturii române trebuie să inventariem toate momentele esențiale ale acesteia, repetându-se tiparul oricărei alte culturi. La început a fost cultura nescrisă, întrupată în folclor, care face legătura dintre epocile arhaice ale spiritualității, pre-creștinismul urmat de un creștinism adecvat acestui spațiu, și modernitatea culturală. Câteva piese de rezistență, precum **Miorita**, **Meșterul Manole**, individualizează cultura română, motivează identitatea acesteia care s-a menținut secole de-a rândul. Aceste piese de excepție ale folclorului au incitat la numeroase analize din parte unor exegeți ca Mircea Eliade, W.H. Snodgrass [4] etc. Cu aceste capodopere ale folclorului, România a ieșit în lume. Problema este dacă mai poate rămâne în lume cu acestea.

Cultura scrisă a adus ceva nou în identitatea fizică a culturii române, de la Dimitrie Cantemir și până la sistemele filosofice ale lui Blaga și Noica. Acest ceva nou îl reprezintă adâncimea de excepție a gândului românesc, deși acest gând a rămas în perimetrul românității. Cultura scrisă a avut capacitate prin creația lui Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Marin Sorescu să depășească spațiul național și să se raporteze la cel universal, adică la alteritatea care se află dincolo de

continuité que nous pouvons déterminer à travers les repères stables établis par des valeurs, indifférent que ces repères soient celles d'une culture populaire ou celle d'une culture majeure. Il existe une identité de la culture roumaine du point de vue des valeurs qui se sont imposées et qui sont devenues des repères fondamentales. Cette identité doit être regardée sous tous les aspects de l'ontogenèse culturelle qui suppose une identité de son devenir en temps. Bien entendu qu'on ne doit pas avoir l'illusion d'une continuité absolue, parce que le phénomène culturel, comme tout phénomène social, se soumet aux mêmes lois du devenir. La continuité suppose la discontinuité et ce que représente un tout culturel, est le résultat d'un long processus. Pour comprendre l'identité de la culture roumaine, on doit inventorier tous ses moments essentiels, en répétant la matrice de toute autre culture. Au début a été la culture orale, représentée par le folklore, qui fait la liaison entre les époques archaïques de la spiritualité, le pré christianisme suivi par le christianisme adéquat à cet espace, et la modernité culturelle. Quelques pièces de résistance, comme **Miorita**, **Le contremâitre Manole**, individualisent la culture roumaine, justifient l'identité de celle-ci, une identité qui s'est maintenue pour des siècles. Ces pièces d'exception du folklore ont incité à des nombreuses analyses de la part des sages comme Mircea Eliade, W.H. Snodgrass [4] etc. A travers ces chefs d'oeuvres du folklore, la Roumanie est sortie au monde. Le problème est si elle peut continuer à rester au monde par eux.

La culture écrite a porté quelque chose de nouveau dans l'identité physique de la culture roumaine, depuis Dimitrie Cantemir jusqu'aux systèmes philosophiques de Blaga et Noica. Ce quelque chose de nouveau est représenté par l'exceptionnelle profondeur de la pensée roumaine, bien que cette pensée eut restée dans le périmètre de la roumanité. La culture écrite, par la création de Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, a eu la capacité de dépasser l'espace national et de se rapporter au celui de

identitate. Ori prima condiție a ieșirii în lume, unde se încheie raporturi mai ample ale existenței culturale, este tocmai acceptarea celuilalt, a diferitului care nu te pune sub semnul negativului, ci are capacitatea de a te completa.

Identitatea fizică a culturii române devine una de excepție prin capodoperele lui Constantin Brâncuși, prin muzica lui George Enescu, prin opera științifică a lui Mircea Eliade, prin scrierile lui Emil Cioran, prin invențiile lui H. Coandă etc. Acestea pot fi considerate reperele cele mai potrivite care fac trecere de la național la universal, care împacă, dacă este nevoie, identitate cu alteritatea.

Criteriul psihologic al identității culturii române presupune continuitatea unei substanțe spirituale, ceea ce poate însemna continuitatea unei entități „pur mentale” [5]. Trebuie să răspundem la întrebarea dacă în cazul culturii române există o astfel de continuitate a substanței spirituale. Cred că putem găsi această continuitate într-o mulțime de exemple legate de psihologia poporului român. Bineînțeles că unele dintre acestea au fost blamate, dar altele, dimpotrivă, scot în evidență un caracter deosebit al românului.

Cultura română este o **cultură a memoriei**, având prea puține momente de amnezie. Fenomenul memoriei culturale presupune atât raționalitatea vieții culturale, cât inconștientul arhetipal al acestei culturi. Raționalitatea culturii ne-a introdus în jocul luminismului, credinței în valorile cunoașterii, și a dat sens istoriei care s-a desfășurat, ca întreaga istorie a Europei, în sensul împlinirii modernității. Memoria culturii române, prin raționalitatea ei, redă imaginea spirituală a românilor, în care se îmbină spiritul practic al creației cu risipa, în sensul bun al cuvântului, de frumusețe. Aceasta face posibilă rădăcina metafizică a poporului român.

Dar ce este memoria fără inconștientul arhetipal? Matricea stilistică,

l'universel, donc à l'altérité qui se trouve au-delà de l'identité. Or, la première condition de sortir au monde, ou d'établir des rapports plus amples d'existence culturelle, c'est justement l'acceptation de l'autre, du différent, acceptation qui ne te met pas sous le signe du négatif, mais qui a la capacité de te compléter.

L'identité physique de la culture roumaine devient exceptionnelle par le chef d'oeuvres de Constantin Brancusi, par la musique de George Enescu, par l'oeuvre scientifique de Mircea Eliade, par les écrits d'Emil Cioran, par les inventions de Henry Coandă etc. Ces oeuvres peuvent être considérées les repères les plus justes qui permettent le passage du niveau national à l'universel, qui réconcilient, s'il est nécessaire, l'identité avec l'altérité.

Le critère psychologique de l'identité culturelle roumaine suppose la continuité d'une substance spirituelle, ce que peut signifier la continuité d'une entité "purement mentale" [5]. Il faut répondre à la question si, dans le cas de la culture roumaine, il existe une continuité de la substance spirituelle. Je crois qu'on peut trouver cette continuité dans une multitude d'exemples liés à la psychologie du peuple roumain. Bien entendu que les uns ont été blâmés, mais les autres, au contraire, mettent en évidence un caractère particulier du roumain.

La culture roumaine est une **culture de la mémoire**, ayant trop peu de moments d'amnésie. Le phénomène de la mémoire culturelle suppose autant la rationalité de la vie culturelle, que l'inconscient archétypal de cette culture. La rationalité de la culture nous a introduit dans le jeu de l'illuminisme, de la croyance dans les valeurs de la connaissance, et a donné du sens à l'histoire qui s'est déployé, comme toute histoire de l'Europe, dans le sens de l'accomplissement de la modernité. La mémoire de la culture roumaine, à travers sa rationalité, rend l'image spirituelle des roumains, où s'harmonise l'esprit pratique de la création à la prodigalité, dans son acception positive, celle de beauté. Celle-ci rend possible la racine métaphysique du peuple roumain.

Mais qu'est-ce que représente la

de care vorbește Lucian Blaga, scoate în evidență un mod de a fi, specific românilor, ceea ce înseamnă identitate lor și o psihologie aparte, după cum ne demonstrează C. Rădulescu-Motru.

Criteriul psihologic al identității culturale presupune o identitate a-corporală, care se formează pe experiența pe care o avem cu alteritatea, cu ceea ce este dincolo de noi, ceea ce este rezultatul grijii pentru sine. Unele culturi au o prea mare îndeletnicire cu sine și uită de fapt ce sunt în realitate, uită că propriul eu nu este nimic fără vecinătate celuilalt. Identitatea unei culturi, ca și cea a unei persoane, se validează numai prin raportare la *diferit*. Pornind de la considerente de ordin psihologic, Mircea Vulcănescu a creionat un portret al românului, portret care creează cea mai clară imagine a relației identitate-alteritate. El spune: „...noțiunea de român nu este o noțiune alterabilă. Și totuși, în realitate, fiecare dintre noi este alterabil” [6]. Și cum să nu fie așa dacă distingem planul mai larg identitate-alteritate chiar în ceea ce reprezintă sinteza daco-romană, vorbindu-se mereu de o răzvrătire a fondului ne-latin? Psihologia românității, cea a culturii române, este determinată de vecinătate ispitelor sau a imboldurilor care pun în corelație această românităte cu ceea ce este în afara ei, ceea ce-i este străin dar poate să-i devină propriu la un moment dat. Vulcănescu menționează că ispitele care au înconjurat mereu românităte s-au concretizat în curente politice și culturale [7]. Istoria culturală modernă a României, cea a cronicarilor, iluminismul latinist sunt rezultatul fondului nostru latin. Mănăstirile, în cea mai mare parte a lor, ca și palatul de la Mogoșoaia sunt rezultatul influenței slavo-bizantine. Fondul trac i-a produs pe Lucian Blaga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu. Cultura pașoptistă este produsă de influența franceză, așa cum Junimea este un rezultat al influenței germane. Este justificat să ne întrebăm, din moment ce sunt în discuție

mémoire sans l'inconscient archétypal? La matrice stylistique, dont Lucian Blaga parle, met en évidence une manière d'être, typiquement roumain, ce que signifie une identité et une psychologie particulière, ainsi comme résulte par la démonstration de C. Rădulescu-Motru.

Le critère psychologique de l'identité culturelle suppose une identité-corporelle qui se forme sur l'expérience que nous avons sur l'altérité, sur ce que se trouve au-delà de nous mêmes, ce que représente le résultat de la préoccupation de soi. Quelques cultures ont une trop grande préoccupation de soi et oublient ce qu'elles représentent en réalité, elles oublient que le moi propre ne représente rien sans le voisinage de l'autre. L'identité d'une culture, comme celle d'une personne, devient valide seulement par rapport au *différent*. En partant des considérants d'ordre psychologiques, Mircea Vulcănescu a envisagé le portrait du roumain, portrait qui réalise la plus claire image de la relation identité-altérité. Il affirme: „...la notion de roumain ce n'est pas une notion altérable. Et pourtant, en réalité, chaque de nous est altérable” [6]. Et comment ne soit ainsi si nous distinguons le plan plus large identité-altérité, même en ce que représente la synthèse daco-romane”, en se parlant toujours d'une révolte du fond ne-latin? La psychologie de la roumanité, celle de la culture roumaine, est déterminée du voisinage des tentations ou des stimulations qui mettent en corrélation cette roumanité avec ce que se trouve au-dehors d'elle, ce que lui est étranger mais que lui peut devenir propre, à un certain moment. Vulcănescu mentionne que les tentations, qui ont toujours contourné la roumanité, se sont concrétisées dans des mouvements politiques et culturels [7]. L'histoire culturelle moderne de la Roumanie, celle des chroniqueurs, l'illuminisme latin est le résultat de notre fond latin. Les monastères, dans leur plus grande majorité, tel le palais de Mogoșoaia, sont le résultat de l'influence slavo-byzantine, le fond traque a produit Lucian Blaga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu. La culture **pașoptistă**, c'est le produit de l'influence française, ainsi comme

atâtea influențe, ca forme ale alterității, în ce constă identitatea psihologică a culturii române? Cred că putem vorbi de o identitate relativă în spațiul culturii românești, care are o dinamică istorică în timp. Cultura română nu se poate izola într-o identitate absolută, ci în una relativă, într-un prezent cu orizont cu tot, ceea ce presupune, prin memorie, o asimilare în cadrul acestuia a trecutului și viitorului.

Ce poate reprezenta **alteritate într-un spațiu cultural**, dincolo de sensul peiorativ al termenului? Nu se pune în discuție aici o stare de alteritate a culturii în sensul degradării acesteia, deși culturile, ca orice organism, ajung și în momente de derivă și chiar de dispariție. Înainte de a discuta ce înseamnă alteritate în spațiul culturii române, să încercăm să vedem rosturile alterității.

Alteritate este o categorie filosofică prin care este posibilă trecerea de la Unu la Multiplu. Identitatea și alteritatea reprezintă o dualitate metafizică fundamentală, de caracter formal [8]. Problema identității luată separat, dacă acest lucru este posibil, este problema **Unu-lui**, așa cum aceasta a fost presupus de către unii gânditori antici [9], aflat în indistinția Individualului cu Generalul. Alteritatea nu este posibilă fără cuplajul ei cu identitatea, pe care nu o anulează ca atare, ci o presupune și o întărește. Din planul cel mai larg al filosofiei clasice, problema alterității este mereu prezentă și nu v-a mai face doar obiectul gândirii filosofice, cum este cazul scrierilor lui Emmanuel Lévinas [10], ci și al situației culturilor actuale. De altfel, nu este nimic nou ceea ce se întâmplă în plan cultural pentru că întotdeauna culturile, fie că au fost create de cuceritori sau de cucerțiți, au reprezentat modelele unei alterități, recunoscută mai mult sau mai puțin. Nu există nici o cultură „pură”, în sensul identității ei separate de rest. Oricare dintre culturile antice binecunoscute este un exemplu de acceptare a alterității. Diferă

«Junimea» est le résultat de l'influence allemande. Il est justifié de nous poser la question, étant donné qu'il s'agit de tant d'influences envisagées comme formes d'altérité, en quoi consiste l'identité psychologique de la culture roumaine. Je crois que nous pouvons parler d'une identité relative dans l'espace culturelle roumain, identité qui a une dynamique historique au cours des siècles. La culture roumaine ne peut pas s'isoler dans une identité absolue, mais plutôt dans une identité relative, dans un présent doué d'horizon, ce que suppose, à travers la mémoire, une assimilation du passé et de l'avenir.

Qu'est-ce que peut représenter l'altérité dans un espace culturel, au-delà du sens péjoratif du terme? On ne met pas ici en discussion un état d'altérité de la culture dans le sens de la dégradation de celle-ci, bien que les cultures, comme tout organisme, arrivent aussi à des moments de dérive, et même de disparition. Avant de discuter ce que signifie l'altérité dans l'espace de la culture roumaine, essayons de voir les acceptions de l'altérité.

L'altérité représente une catégorie philosophique à travers laquelle il est possible le passage de l'Un au Multiple. L'identité et l'altérité représentent une dualité métaphysique fondamentale, de caractère formale [8]. Le problème de l'identité prise indépendamment, s'il est possible, est le problème de l'Un, ainsi comme il a été supposé par quelques sages antiques [9], trouvé dans l'indistinction de l'Individuel avec le Général. L'altérité n'est pas possible sans son couplage avec l'identité, qu'elle n'anéantit en réalité, mais la suppose et la fortifie. Du plan le plus large de la philosophie classique, le problème de l'altérité est toujours présente et ne fera plus seulement l'objet de la pensée philosophique, comme c'est le cas des écritures d'Emmanuel Lévinas [10], mais aussi de la situation des cultures actuelles. D'ailleurs, ce n'est rien de nouveau ce qu'arrive en plan culturel parce que toujours les cultures, soit qu'elles fussent créées par des conquérants ou par des conquérés, ont représenté les modèles d'une altérité, plus ou

doar condițiile în care este acceptată alteritatea. Să ne gândim cum este acceptată alteritatea de către romani care, deși i-au cucerit politic și militar pe greci, au preluat elemente esențiale din cultura greacă. Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă sincretismul religios, ca element de sinteză rezultată din contopirea mai multor identități religioase.

Spațiul culturii române nu a fost niciodată străin de alteritate. Acest lucru este cu atât mai evident cu cât înțelegem că acest spațiu, care a reprezentat latinitatea nord-dunăreană, a fost înconjurat de elemente străine și a trebuit ca secole să accepte inserția celorlalți. Aceasta s-a realizat prin con-viețuire și prin înțelegere. Putem spune că spațiul culturii române poate fi considerat un exemplu de recunoaștere și de acceptare a alterității. Pentru a pune ordine în această chestiune, vom considera că alteritatea din spațiul de existență al culturii române poate fi abordată cel puțin în două direcții: a) acceptarea alterității ca și coexistență a culturii române cu culturile altor etnii din aceeași vatră de locuire (o alteritate intrinsecă); b) acceptarea alterității în planul cel mai larg al ieșii culturii române în lume, unde ceea ce este străin capătă dimensiunea maximă (o alteritate extrinsecă). Diferența dintre cele două direcții de înțelegere a alterității este în primul rând determinată de posibilitatea diferită de sinteză.

Alteritatea intrinsecă. Cultura română nu a fost în nici un moment o cultură izolată, întrucât în spațiul de locuire al românilor au pătruns populații străine. Unele dintre acestea au fost asimilate, altele și-au păstrat identitatea. Un exemplu elocvent de influență asupra culturii române la începuturile evului mediu în reprezintă influențele exercitate de limba slavă, care au dus la îmbogățirea limbii române. Aceasta demonstrează că acceptarea celuilalt, indiferent că se realizează din propria voință sau sub

moins reconnue. Il n'existe aucune culture „pure”, dans le sens d'une identité séparée du reste. Toute antique et célèbre culture représente un exemple d'acceptation de l'altérité. Sont différentes seulement les conditions dans lesquelles l'altérité est acceptée. Que nous pensions comment fut acceptée l'altérité par les romains qui, bien qu'ils eut conquis les grecs du point de vue politique et militaire, ils se sont assumés des éléments essentiels de leur culture. L'exemple le plus éloquent le représente le syncrétisme religieux, comme élément de synthèse résulté par l'union de plusieurs identités religieuses.

L'espace de la culture roumaine n'a été jamais étranger à l'altérité. Ce fait est autant plus évident que nous acceptons le fait que cet espace, qui a représenté la latinité nord danubienne, a été entouré par des éléments étrangers et qu'il a dû accepter, pour des siècles, l'insertion des autres. Celle-ci s'est réalisée à travers la cohabitation et l'entente. On peut dire que l'espace de la culture roumaine peut être considéré un exemple de reconnaissance et d'acceptation de l'altérité. Pour mettre en ordre cette problème, nous considérerons que l'altérité de l'espace d'existence culturelle roumaine peut être abordée au moins en deux directions: a) l'acceptation de l'altérité comme coexistence de la culture roumaine avec les cultures des autres nationalités qui se trouve sur le même territoire (une altérité intrinsèque); b) l'acceptation de l'altérité dans le plan le plus large, celui de la sortie au monde de la culture roumaine, le cas où ce que c'est étrange reçoit la dimension maximale (une altérité extrinsèque). La différence entre les deux directions d'acceptation de l'altérité est surtout déterminée par une possibilité diverse de synthèse.

L'altérité intrinsèque. La culture roumaine n'a été même pas pour un moment une culture isolée, parce que l'espace habitable a été pénétré par des populations étrangères. Les unes ont été assimilées, les autres ont gardé leur identité. Un exemple éloquent d'influence sur la culture roumaine, au début du moyen âge, le représente les influences exercées par la

anumite presiuni, nu trebuie privită ca o alterare negativă a propriului eu. Cultura română a avut capacitatea de a împăca identitatea cu alteritate, pentru ceea ce a fost străin a devenit cunoscut. Cultura română a fost influențată de cea a ungarilor, sașilor, slavilor etc., dar, la rândul ei, a produs influențe semnificative. Alteritatea intrinsecă nu a împiedicat cu nimic păstrarea unității culturii române.

Alteritatea extrinsecă. Accederea la universalitate prin valorile unei culturi se realizează prin recunoașterea acestor valori de către ceilalți. De fapt prin **recunoaștere** se produce împăcarea identității cu alteritate. Schimburile culturale se produc într-o astfel de manieră, în care reciprocitate este necesară. De altfel, alteritate este ascunsă în identitate, după cum spune Solomon Marcus [11], deci nu putem trasa nici o frontieră riguroasă între noi și ceilalți. O cultură, ca și un individ, dacă și-ar propune, într-un mod utopic, o izolare totală față de ceilalți – și să presupunem că ar reuși, ea ar rămâne în urma dezvoltării firești.

Cultura română, deși a vrut mereu să-și păstreze identitatea, nu a respins niciodată relațiile cu celelalte culturi. Ea s-a îmbogățit permanent și a crescut în timp atât datorită dezvoltării ei interne firești, cât și capacității de a asimila și a traduce în registru propriu elemente culturale străine. Bineînțeles că relațiile culturii române cu exteriorul au depins de conjuncturile politice, de tipurile de guvernare. Chiar și în perioada comunismului a existat o cultură oficială care apăra acest regim de imixtiunile nedorite, dar a existat și o cultură neoficială, neagreată de regim, care a reușit să asigure progresul românesc. Deși au existat condiții vitrege pentru creația autentică, ea a fost asigurată atât din interiorul României, cât și de românii care au trăit în străinătate. Exilul românesc după cel de-al doilea război mondial a contribuit substanțial prin Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu la creșterea valorică

langue slave, qui a porté à l'enrichissement de la langue roumaine. Ce fait démontre que l'acception de l'autre, indépendamment que cela arrive à travers la propre volonté ou sous certaines pressions, ne doit pas être vue comme une altération négative du propre moi. La culture roumaine a eu la capacité de réconcilier l'identité à l'altérité, pour ce que était étrange est devenu connu. La culture roumaine a été influence par celle des engrois, des allemands, des slaves etc., mais, à son tour, a produit des influences significatives. L'altérité intrinsèque n'a empêché de rien le maintien de l'unité culturelle roumaine.

L'altérité extrinsèque. Arriver à l'universalité à travers les valeurs d'une culture, se réalise par la reconnaissance de ses valeurs de la part des autres. En fait, par la reconnaissance se produit la réconciliation de l'identité avec l'altérité. Les échanges culturels se produisent d'une façon où la réciprocité est nécessaire. D'ailleurs, l'altérité est cachée dans l'identité, ainsi comme affirme Solomon Marcus [11], donc on ne peut tracer aucune frontière rigoureuse entre nous et les autres. Une culture, comme un individu, si elle se proposait, d'une manière utopique, un isolement total et supposons que cela serait possible, elle resterait en retard au confrontement à son développement naturel.

La culture roumaine, bien qu'elle ait voulu toujours garder son identité, n'a jamais rejeté les relations avec les autres cultures. Elle s'est toujours enrichie et développée au cours du temps à cause de son développement interne naturel mais aussi à cause de sa capacité d'assimiler et de traduire en registre propre les éléments culturels étrangers. Bien entendu que les relations de la culture roumaine avec l'extérieure ont dépit des conjonctures politiques, des types de gouvernement. Même dans la période du communisme a existé une culture officielle qui protégeait ce régime par des immixtions indésirables, mais a existé aussi une culture non officielle, rejeté par le régime, qui a réussi à assurer le progrès roumain. En dépit des conditions difficiles de la création authentique, elle a été assurée tant de

a culturii românești și la intrarea acesteia în universalitate. Nici comunismul nu a fost un exemplu de păstrare a identității culturii române, întrucât a supus-o unor puternice influențe sovietice în anii imediat următori celui de-al doilea război mondial (cazul realismului în artă). Din fericire, aceste influențe nu au putut lăsa urme prea adânci, întrucât au fost de un nivel valoric redus.

Cultura română trece azi, ca aproape toate culturile lumii, printr-un proces de criză care se datorează confruntării tot mai pregnante cu restul lumii. Această confruntare este una valorică, ceea ce presupune concurența, ieșirea din izolare, adaptarea la cerințele globalizării. Acceptarea fenomenului globalizării nu se produce neapărat prin propria voință, ci datorită tendinței universale care există acum. Globalizarea va produce tot mai mult relativism cultural [12] și, probabil, va adânci criza culturilor naționale, depersonalizarea acestora. Nu știm dacă fenomenul de globalizare va duce la împlinirea unui proiect metafizic de realizare a unei *mathesis universalis* sau a unei limbi universale, așa cum au văzut acest proiect unii filosofi moderni. Să fie oare azi utopia de a-i lega din nou pe toți oamenii într-un singur tot posibilă? Să fie posibilă refacerea Turnului Babel și oamenii să treacă dincolo de „încurcarea limbilor”? Schimbările care se produc în plan mondial cu o rapiditate fără precedent pot duce la numeroase frustrări din partea celor care nu vor să accepte uniformizarea relativă și chiar asimilarea de către celălalt, de către cel mai puternic.

Ce se va întâmpla cu identitatea culturii române în epoca globalizării, dacă aceasta va fi dusă până la capăt? Aceasta nu este o întrebare la care poți da răspunsuri imediate și pertinente. Există un exces de bucurie pentru noi care este determinat de ieșirea din comunism și de liberalizare. Avem dreptul să plecăm oriunde în lume și demnitatea noastră nicicând nu a avut mai multe șanse de a se

l'intérieure de la Roumanie que par des roumains qui vivaient à l'étranger. L'exile roumain, après la seconde guerre mondiale, a contribué d'une manière substantielle par Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu à l'accroissement de la valeur culturelle roumaine et a son entrée dans l'université. Même le communisme n'a pas été un exemple de conservation de l'identité culturelle roumaine, parce qu'il la soumise à de forts influences soviétiques dans la période immédiate suivante à la seconde guerre mondiale (le cas du réalisme dans l'art). Heureusement, ces influences n'ont pas pu laisser des traces trop profondes, parce qu'elles ont eu un niveau valorisant réduit.

La culture roumaine, comme presque toutes les culture du monde, traverse aujourd'hui par un processus de crise provoquée de la confrontation, toujours plus prégnante, avec le reste du monde. Il s'agit d'une confrontation valorisante, qui présuppose la concurrence, la sortie de l'isolement, l'adaptation aux besoins de la globalisation. L'acceptation du phénomène de globalisation ne se produit pas absolument par la propre volonté, mais à cause de la tendance universelle qui existe à présent. La globalisation produira toujours plus de relativisme culturel [12] et, probablement, rendra plus profonde la crise des cultures nationales, leur dépersonnalisation. On ne sait pas si le phénomène de globalisation conduira à l'accomplissement d'un projet maléfique, la réalisation d'un *mathesis universalis* ou d'un langage universel, ainsi comme est vu par quelques philosophes modernes. Que soit possible de refaire la Tour Babel et que les hommes passent au delà de „confusion des langages”? Les changements qui se produisent au niveau mondial avec une rapidité sans précédent peuvent porter à des nombreuses frustrations de la part de ceux qui ne veulent pas accepter l'uniformisation relative et même l'assimilation par de l'autre, par le plus fort.

Qu'est ce que surviendra à l'identité culturelle roumaine à l'époque de la globalisation, si celle-ci sera porté jusqu'à la

împlini. Trecem prin mutații care au o miză culturală fără precedent, pentru că avem dreptul să plecăm și să revenim oriunde în lume. Trebuie să înțelegem că istoria noastră, ca oameni izolați, a luat sfârșit. În același timp, trebuie să înțelegem că mutațiile rapide ce vor avea loc nu vor produce numai momente de satisfacție, ci și anumite frustrări care țin de uniformizare. Elementele care caracterizează identitatea trebuie revizuite, unele dintre ele abandonate, cum este cazul unor tradiții. Aceasta înseamnă a avea capacitatea de a abandona o parte din memoria trecutului, la care este posibil să ținem mult. Putem să procedăm la un astfel de abandon fără durere, cu toată luciditatea pe care o impune un prezent comun al umanității?

Contactul actual al culturii române cu alte culturi încă nu este unul dintre cele mai fericite, dar dacă globalizarea reală presupune nu expansiunea culturii occidentale, ci interferența și dinamica tuturor culturilor [13] care iau parte la acest joc, atunci cum va arăta cultura autentică a viitorului?

Bibliografie

- [1]. Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, II, *Spațiul mioritic*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 17
- [2]. Tartler, Grete, *Identitate europeană*, Editura Cartea Românească, București, 2006, p. 173
- [3]. Parfit, Derek, *Reasons and Persons* – Claredon Press, Oxford, 1984, în *Secolul XXI*, Nr.1-7/2002 (*Ceea ce credem că suntem*), , publicație periodică de sinteză editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, pp. 104-112
- [4]. Scriitorul american Snodgrass, W.H. a scris și a publicat studii despre Cimitirul Vesel de la Sâpânța și despre Miorița
- [5]. Ibidem, p. 107

fin? Ce n'est pas une question à laquelle on peut donner des réponses immédiates et pertinentes. Il existe un excès de joie pour nous, excès déterminé par la sortie du communisme et par la libéralisation. Nous avons le droit d'aller partout dans le monde et notre dignité n'a jamais eu plus de chances de s'accomplir. Nous passons par des mutations qui ont une mise culturelle sans précédent, parce que nous avons le droit de partir et de revenir partout au monde. Il faut comprendre que notre histoire, comme peuple isolé, soit finie. En même temps, les mutations rapides qui auront lieu ne produiront seulement des moments de satisfaction, mais aussi quelques frustrations qui tiennent de l'uniformisation. Les éléments qui caractérisent l'identité doivent être révisés, quelques uns abandonnés, comme il s'agit de certaines traditions. Cela signifie avoir la capacité d'abandonner une partie de la mémoire du passé, investie probablement de notre affection. On peut procéder à un tel abandon, avec toute la lucidité imposé par un présent commun de l'humanité, sans prouver de la souffrance?

Le contact actuel entre la culture roumaine et les autres cultures n'est pas encore, l'un de plus heureux, si la globalisation réelle ne suppose pas l'expansion de la culture occidentale mais l'interférence et la dynamique de toutes le cultures [13] qui prennent part à ce jeu, alors comment se présentera la culture authentique de l'avenir?

Bibliographie

- [1]. Blaga, Lucian, *La trilogie de la culture*, II *L'espace « mioritic »*, Maison d'édition Humanitas, 1994, p. 17
- [2]. Tartler, Grete, *Identité européenne*, Maison d'édition Cartea Romaneasca, Bucarest, 2006, p.173
- [3]. Parfit, Derek, *Reasons and Persos* - Claredon Press, Oxford 1984, dans *Secolul XXI*, nr.1-7/2002 (*Ce que nous pensons d'être*), publication périodique de synthèse éditée par L Union de Ecrivains de Roumanie et la Fondation Culturelle Secolul 21, p. 104-112

- [6]. Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 22
- [7]. Ibidem, p. 19
- [8]. Noica, Constantin, *Unu și Multiplu, În izvoare de filozofie*, vol. I, București, 1942, pp. 235-241
- [9]. A se vedea Anaxagoras, *Despre Natură*; Dominicus Gundissalinicus, *Despre Unitate*
- [10]. Lévinas, Emmanuel a subliniat că alteritatea nu este reprezentată doar de diferența de atribute dintre Eu și Celălalt, ci ea este **diferența esențială** (a se vede dialogul dintre Emmanuel Lévinas și François Poirié pe tema alterității, publicat în *Secolul 21*, Nr. 1-7/2002, pp. 14-22)
- [11]. Marcus, Solomon, *Identitatea și alteritatea sunt de nedespărțit*, în *Secolul 21*, Nr. 1-7/2002, p. 87
- [12]. În sensul pe care-l dă Rorty, Richard în *Obiectivitate, relativism și adevăr*, Editura Univers, București, 2000
- [13]. Așa cum vede acest fenomen Berger, R. , în *Mutația semnelor*, Editura Meridiane, București, 1975
- [4]. L'écrivain américain Snodgrass, W.H. a écrit et publié des études sur le Cimetière Joyaux de Sapâța et sur Miorița
- [5]. Ibidem, p.107
- [6]. Vulcănescu, Mircea, *La dimension roumaine de l'existence*, Maison d'édition de la Fondation Culturelle Roumaine, Bucarest, 1991, p.19
- [7]. Ibidem, p.19
- [8]. Noica, Constantin, *L'Un et le Multiple*, dans *Sources de philosophie*, tome I, Bucarest, 1942, p.235-241
- [9]. Voir Anaxagoras, *Sur la Nature*; Dominicus Gundissalinicus, *Sur l'Unité*
- [10]. Lévinas, Emmanuel a souligné le fait que l'altérité n'est pas représenté seulement par la difference d attribution entre Moi et l Autre, mais elle represente la **difference essentielle** (voir le dialogue entre Emmanuel Lévinas et Fracois Poirié sur le thème de l altérité, publié dans *Secolul 21*, nr.1-7/2002, p.14-22)
- [11]. Marcus, Solomon, *L' Identité et l'altérité sont inséparables*, *Secolul 21*, nr.1-7/2002, p.87
- [12]. Dans l' acception donné par Rorty, Richard dans *Objectivité, relativisme et vérité*, maison d'édition Univers, Bucarest, 2000
- [13]. Ainsi comme ce phénomène est vu par Berger, R. dans *La mutation des signes*, maison d'édition Meridiane, Bucarest, 1975.